

22. Венедиктов В.С. Трудовое право Украины: учеб. / В.С. Венедиктов. – Харьков: Консум, 2006. – 304 с.
23. Венедиктов В.С. Юридична відповідальність працівників ОВС України: моногр. / В.С. Венедиктов. – Харків: НУВС, 2003. – 269 с.
24. Болотіна Н.Б. Трудовое право України: підр. / Н.Б. Болотіна. – К.: Вікар, 2003. – 725 с.
25. Трудовое право / отв. ред. В.С. Бердычевский. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. – 512 с.
26. Трудовое право України / за ред. П.Д. Пилипенка. – К.: Ін Юре, 2003. – 536 с.
27. Жернаков В.В. Теоретичні засади формування інституту захисту прав людини у сфері праці / В.В. Жернаков // *Форми соціально-правового захисту працівників у службово-трудовах відносинах: мат-ли наук.-практ. конф. (м. Суми, 2–4 червня 2005 р.)*. – Харків: УАФТП, 2005. – С. 21–24.
28. Прилипко С.М. Створення соціальної держави як умова реалізації конституційного права на соціальне забезпечення / С.М. Прилипко // *Соціально-захисна діяльність держави в умовах ринкових відносин: мат-ли наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 31 травня – 2 червня 2007 р.)*. – Чернігів: УАФТП; ЧДПСТтаП, 2007. – С. 42–47.
29. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні: моногр. / Н.Б. Болотіна – К.: Знання, 2005. – 338 с.
30. Скрипник О. Соціальна, правова держава в Україні: Проблеми теорії і практики. До 10-річчя незалежності України: моногр. / О. Скрипник. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2000. – 368 с.

Локтєва-Маклашова Н.В., ОНЮА

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ТРАНСКОРДОННИХ РІЧОК НА ПРИКЛАДІ РІЧКИ ДНІПРО

Главная водная артерия Украины – река Днепр протекает на территории Белоруссии и России. Вопрос использования трансграничных рек является актуальным для большинства государств. Поэтому, руководствуясь собственным законодательством, большинство стран на основании двустороннего и многостороннего сотрудничества действуют на принципах общего права на воды и земли международной реки. Международное значение Днепра обязывает внедрять совместную политику и мероприятия стран по поводу использования бассейна реки. Политика Украины в отрасли использования водных ресурсов трансграничных рек должна ориентироваться на международные нормы использования и охраны вод.

The major water route of Ukraine (the Dnepr-river) flows through the territory of Belarus and Russia. The issues of use of the transfrontal rivers are urgent for many states. That's why most countries follow their own legislation and operate based on principles of common law for water and lands of the international river on the basis of bilateral and multilateral collaboration. The international value of the Dnipro-river obliges the countries to provide the common policy and measures for the use of the river basin. The policy of Ukraine in the sphere of use of transfrontal river water resources should be directed towards international regulations for water use and protection.

Кожна держава шукає способи найбільш раціонального освоєння річкового басейну шляхом планування всебічного й повного використання водних ресурсів. Це пов'язано із тим, що у багатьох країнах відчувається нестача води і є серйозні труднощі з пошуком та освоєнням нових джерел водопостачання. Питання використання транскордонних річок є актуальними для багатьох держав. Особливості правового регулювання використання транскордонних річок серед українських науковців-правників вивчалися недостатньо. Деякі аспекти даного питання частково вивчалися такими вченими, як Андрейцев В.І., Балушка Н., Васенко О.О., Каракаш І.І., Яцик А.В., тому потребують більш детального дослідження. Метою статті є дослідження особливостей використання транскордонних річок, з урахуванням специфіки Дніпровського басейну, та визначення перспектив державної водної політики України в даній галузі.

Найбільшою загрозою для держави, розміщеної у пониззях міжнародної річки, є надмірне вилучення річкового стоку та його забруднення великою кількістю водокористувачів вище за течією. Щодо цього у міжнародній практиці прийнято вважати, що надмірне вилучення річкового стоку є різновидом його забруднення [1, с. 4]. Вилучення річкового стоку може відбуватися різними шляхами і є дуже серйозним, іноді із мало передбачуваними наслідками, які стосуються інтересів навіть держав, розміщених за межами даного річкового басейну. Безсистемний і необмежений відбір води, особливо у разі розвитку водомістких галузей, призводить не тільки до вичерпання водних ресурсів у цілому по басейну, а й до серйозного перерозподілу їх у просторі і часі. Особливо це проявляється під час будівництва великих водоймищ та штучних водоводів (каналів), що здійснюють перекидання стоку до інших басейнів або районів з обмеженими водними ресурсами.

Такі фактори як надмірне вилучення річкового стоку, забруднення, інтенсивне будівництво, спрямоване на перерозподіл водних ресурсів прямо чи побічно зачіпають інтереси всіх держав, розміщених у міжнародному басейні. Рівень господарського використання водних ресурсів і стан природного середовища великою мірою залежать від поведінки держав, території яких розміщені в межах міжнародного басейну [1, с. 5]. Тому, керуючись власним законодавством, більшість країн на основі двостороннього і багатостороннього співробітництва діє на принципах загального права на води та землі міжнародної річки. З цієї причини у розділі VI, статті 112 Водного кодексу України зазначено: «якщо міжнародним договором, в якому бере участь Україна, встановлено інші норми, ніж ті, які передбачені законодавством України, то застосовуються норми міжнародного договору» [2].

Використання транскордонних річок, із збільшенням числа ініціатив, що стосуються режимів управління річковими басейнами, та числа організацій, що відповідають за двостороннє (або багатостороннє) управління трансграничними водними ресурсами є предметом співробітництва. Коріння подібної практики слід шукати в Хельсинських Правилах 1966 року, які заклали фундамент для розвитку міжнародних принципів управління загальними водотоками і вплинули на вироблення окремих договорів по річках. Ці Правила згодом одержали подальший розвиток завдяки численним зусиллям міжнародного співтовариства, в першу

чергу роботи Комісії ООН з міжнародного законодавства, підсумком діяльності якої в 1997 році стало ухвалення Конвенції ООН про правила несудоходного використання міжнародних річок. Ще одним підсумком усвідомленої необхідності об'єднання зусиль по управлінню річковими басейнами за останні 30 років стало заснування в 1996 році Міжнародної мережі водогосподарських організацій. Серед інших ініціатив – в 1998 році відбулася Міжнародна конференція з водних ресурсів і стійкого розвитку, на якій було заявлено, що «необхідною умовою для раціонального управління і ефективної охорони трансграничних водних ресурсів є узгоджена позиція надрічкових країн».

Міжнародне партнерство в галузі «Навколишнє середовище і здоров'я» на рівні міністрів з навколишнього середовища і охорони здоров'я постійно реалізовується на конференціях. Ключовим питанням порядку денного третьої конференції (Лондон 1999 р.) був розгляд, ухвалення та підписання Протоколу про воду та здоров'я до Конвенції про охорону і використання транскордонних водотоків та міжнародних озер 1992 року. Необхідність розроблення та укладання такого Протоколу була зумовлена загрозливим станом водних екосистем Європейського континенту, гострою потребою об'єднання й координації зусиль, спрямованих на зупинення деградації водних об'єктів, збалансоване використання водних Ресурсів з метою охорони здоров'я людини та сталого суспільного розвитку на континенті. Проект Протоколу було розроблено під егідою Європейської екологічної комісії ООН (ЄЕК), Всесвітньої організації охорони здоров'я, Європейського Союзу за участю експертів та представників громадськості [3, с. 60]. Положення Протоколу не суперечать законодавству України, відповідають національним пріоритетам у реалізації державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища та здоров'я її громадян. Підписаний на конференції Протокол є обов'язковим документом конференції для країн, які його підписали. В статті 2 Протоколу визначено поняття «трансграничні води» як будь-які поверхневі або підземні води, які позначають або перетинають кордони між двома чи більше державами або розташовані на таких кордонах, у тих випадках, коли трансграничні води впадають безпосередньо в море, межі таких трансграничних вод обмежуються прямою лінією, що перетинає їхнє гирло між точками, розташованими на лінії малої води на їхніх берегах. Дніпро є трансграничною річкою. В Протоколі визначені напрямки співробітництва, що стосується трансграничних вод, зокрема щодо обміну інформацією і знаннями щодо трансграничних вод й пов'язаними з ними проблемами; введення в дію спільних або погоджених планів управління водогосподарською діяльністю, а також систем нагляду у надзвичайних ситуаціях; адаптацію угод та інших домовленостей стосовно трансграничних вод з метою ліквідації будь-яких суперечностей з основними принципами Протоколу.

Дніпро – типова рівнинна річка. Вона бере початок на Валдайській височині поблизу с. Клецове. Поблизу м. Орші в Білорусі Дніпро перетинає так звані Кобеляцькі пороги. Від кордону з Білоруссю майже до гирла Дніпро перетворився на ланцюг із шести водосховищ, де природні умови річки суттєво змінені [3, с. 61]. При всебічному освоєнні басейну міжнародної річки виникають певні проблеми. Насамперед, не завжди

вирішеним є питання про співвідношення прав на водні ресурси, які мають у своєму розпорядженні країни, розміщені у верхів'ях і пониззях міжнародного басейну. Як відомо, через підвищену кількість опадів та зменшене випаровування питомі значення стоку у верхів'ях річки звичайно значно більші, ніж у пониззях. Отже, співвідношення можливостей кожної держави значною мірою залежить від її географічного розташування, оскільки різні частини басейну неоднаково впливають на режим річкового стоку та якість води. Основна водна артерія України – річка Дніпро – зі своєї території одержує лише близько 20% річкового стоку, решта надходить з Білорусії та Росії. Серед країн СНД Україна за власними водними ресурсами посідає одне з останніх місць.

Сфера водокористування є однією з всебічно врегульованих галузей природоохоронного законодавства Європейського Союзу. Враховуючи особливе значення водних ресурсів для життєдіяльності людини, країни-члени ЄС приділяють велику увагу розробці водного законодавства. Нове законодавство ЄС всебічно зорієнтоване на вимоги Водної Рамкової Директиви 2000/60/ЄС, де чітко простежується курс на врегулювання водної політики ЄС, що має бути обов'язковим для всіх країн, які бажають вступити до Європейського Співтовариства. Відповідно до мети та завдань Директиви значна увага в ній приділяється різноманітним заходам саме в басейнах річок, починаючи від визначення басейнів рік, введення планів управління басейнами, що засновуються на оцінках потреби у воді, встановлення показників для якості і кількості води, здійснення економічного аналізу для кожного басейну ріки, і закінчуючи додатковими заходами для досягнення задовільного стану вод. Водна Рамкова Директива містить визначення понять «річка» та окремо виділяє поняття «річковий басейн» і «район річкового басейну».

Таким чином, в основу водного законодавства ЄС покладено правове регулювання використання та охорони водних ресурсів за басейновим принципом. В Україні басейни ряду річок знаходяться як на території нашої держави, так і на територіях Угорщини, Словаччини, Польщі, Румунії та інших держав, що є членами ЄС або мають на меті стати ними у перспективі. Це зобов'язує впроваджувати спільні дії по басейнам річок, принципи яких викладені у Водній Рамковій Директиві ЄС та потребує приведення водного законодавства України у відповідність до законодавства ЄС.

У даний час обмежені водні ресурси й погіршення якості внутрішніх природних вод, у тому числі підземних, ставлять Україну в залежність від джерел води, стік яких формується за її межами. І від того, яку національну політику в цій сфері буде проводити Україна в особі її відповідних державних органів, залежить подальший соціально-економічний розвиток держави. Так, як Дніпро забезпечує водою не тільки водокористувачів у межах його басейну, а в цілому 2/3 всієї території України, то належне використання його водних ресурсів є дуже важливим питанням загальнодержавного значення. При цьому необхідно враховувати трансграничний статус Дніпра, залежність можливості забезпечення водою населення та галузей економіки України від регулювання та перерозподілу стоку Дніпра, та необхідності його комплексного використання. Гостра потреба в раціоналізації природокористування у нашій країні

виникла у зв'язку з розширенням екстенсивного способу використання природних ресурсів для відновлення зруйнованого війною народного господарства. Рациональне використання природних ресурсів водночас є засобом заощадження природних об'єктів. Чим менше природних компонентів споживається в процесі виробничо-господарської діяльності, тим більше природних багатств зберігається. Крім того, рациональне природокористування забезпечує природне відновлення відтворюваних природних об'єктів.

В Основних напрямках державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, затверджених постановою Верховної Ради України від 5 березня 1998 р., рациональне природокористування розглядається у поєднанні з охороною навколишнього середовища. Більш того, основні пріоритети охорони навколишнього середовища в них визначені через рациональне використання природних ресурсів. Законодавчі вимоги стосовно рационального використання об'єктів природи досить широкі. До них належать вимоги щодо дбайливого ставлення до природних багатств, дотримання закономірностей функціонування екологічних систем і природних взаємозв'язків компонентів природи, ощадливого використання джерел природної сировини і забезпечення максимального виходу продукції з них, використання передових технологій при розробці й освоєнні природних ресурсів тощо, їх можна розглядати як загальні пріоритетні вимоги, що охоплюють усю систему природноресурсового законодавства [3, с. 48]. Основними напрямками передбачається забезпечити екологічно безпечне використання водних та інших природних ресурсів, три етапи їх реалізації, механізми гарантування, включаючи інституційні, нормативно-правові, економічні важелі та різні типи природоохоронних програм.

У міжнародній практиці на прикордонних судноплавних річках державний кордон устанавлюється по середині головного фарватеру або тальвегу річки; на несудноплавних річках – по середині річки або її головного рукава. На водоймах (озеро, водосховище тощо) державний кордон прийнято проводити по середині водойми або по прямій лінії, яка проходить від виходів сухопутного кордону до його берегів. У цих випадках державний кордон найчастіше зберігається в межах тієї частини річища, що передувала його раптової зміні. В усіх випадках з метою як охорони державного кордону, так і співробітництва суміжних держав на прикордонних водах встановлюється спеціальний режим, який регулюється внутрішнім законодавством та прикордонною угодою. Наприклад, у межах прикордонної зони встановлюється особливий порядок будівництва і експлуатації гідротехнічних споруд (гребель, дамб, мостів), берегоукріплювальних робіт, розчищення й поглиблення річища тощо.

На відміну від прикордонних вод, умови господарської діяльності держав на міжнародних річках та в їх басейнах мають свою специфіку. На перший погляд, можна було б очікувати, що при всебічному освоєнні басейну міжнародної річки виникають ті ж самі проблеми, як і при використанні вод і господарській діяльності на прикордонних та внутрішніх річках. Однак це може бути правильним тільки в принципі.

Не торкаючись воєнних або політичних аспектів, слід звернути увагу на проблеми суто економічного й екологічного характеру, які най-

частіше виникають на міжнародних річках при їх використанні для господарських потреб. Насамперед не завжди вирішеним є питання про співвідношення прав на водні ресурси, які мають у своєму розпорядженні країни, розміщені у верхів'ях і пониззях міжнародного басейну. Як відомо, через підвищену кількість опадів та зменшене випаровування питоми значення стоку (на одиницю площі басейну) у верхів'ях останніх звичайно значно більші, ніж у пониззях. Отже, співвідношення прав кожної держави значною мірою залежить від їх географічного розташування, оскільки різні частини басейну неоднаково впливають на режим річкової витрати та якості води. Наприклад, водні ресурси Тиси в основному формуються в Румунії, Україні й Словаччині, а Угорщина лише використовує транзитний стік, що надходить з-поза її меж. Основна водна артерія України – р. Дніпро – зі своєї території одержує лише близько 20% річкового стоку. Решта надходить з Білорусі та Росії. На Дунаї Україна володіє незначною ділянкою його гирлової частини. Не випадково серед країн СНД Україна за власними водними ресурсами посідає одне з останніх місць.

Кожна держава вишукує способи найбільш раціонального освоєння річкового басейну шляхом планування всебічного й повного використання водних ресурсів [4, с. 21]. Це пов'язане з тим, що у багатьох країнах відчувається нестача води і є серйозні труднощі з пошуком та освоєнням нових джерел водопостачання. Мабуть, найбільшою загрозою для держави, розміщеної пониззях міжнародної річки, є надмірне вилучення річкового стоку великою кількістю водокористувачів вище за течією. Щодо цього у міжнародній практиці прийнято вважати, що надмірне вилучення річкового стоку є різновидом його забруднення. Вилучення річкового стоку може відбуватися різними. Іноді з мало передбачуваними наслідками, які стосуються інтересів навіть держав, розміщених за межами даного річкового басейну. Безсистемний і необмежений відбір води, особливо у разі розвитку водомістких галузей, призводить не тільки до вичерпання водних ресурсів у цілому по басейну, а й до серйозного перерозподілу їх у просторі і часі. Особливо це проявляється під час будівництва великих водоймищ або штучних водоводів (каналів), що здійснюють перекидання стоку до інших басейнів або районів з обмеженими водними ресурсами.

Другим фактором, що істотно впливає на концепцію розвитку водного господарства будь-якої держави, яка використовує стік міжнародної річки, є стан вод, тобто їхні якісні показники і ступінь забруднення. У принципі під забрудненням розуміють також дії щодо води, внаслідок яких змінюється її природна якість. Причому вимоги до якості води кожного водокористувача можуть бути різними. Водне середовище нерідко забруднюється отрутохімікатами, що надходять з полів зрошення й потрапляють не тільки в поверхневі, а й підземні води, шахтними високомінералізованими водами гірничо-збагачувальних комбінатів, нагрітими стоками теплових станцій, солоними морськими водами. Що вторгаються у гирла річок при надмірному вилученні стоку, тощо. Скидання промислових, господарсько-побутових та інших шкідливих відпрацьованих стоків здійснюють усі держави [5, с. 67]. Питання полягає в тому, в якій кількості та якій якості поворотні води надходять у річко-

ву мережу. Причому в багатьох країнах законодавство про забруднення водних джерел не містить будь-якого попереджувального положення або далеко відстає від сучасних вимог.

Усі перелічені фактори (надмірне вилучення річкового стоку, забруднення, інтенсивне будівництво, спрямоване на перерозподіл водних ресурсів) прямо чи побічно зачіпають інтереси всіх держав, розміщених у міжнародному басейні. Так, зміна гідрологічного режиму річки (глибин, швидкості течії, температури) часто призводить до порушення популяції багатьох видів риби і в деяких випадках до заміни цінних її видів на малоцінні.

Слід підкреслити, що необхідність міжнародного співробітництва в галузі водного господарства може бути зумовлена кількома цілями. По-перше, треба відзначити важливість інтелектуального співробітництва фахівців різних країн у цій галузі. Йдеться про обмін ідеями та науковими знаннями при вирішенні широкого кола наукових, технічних і практичних завдань, пов'язаних з використанням водних ресурсів. По-друге, велике значення має взаємний обмін інформацією про стан водних ресурсів, їхні кількісні та якісні показники. Відомо, що планування використання водних ресурсів у будь-якій країні починається з інвентаризації джерел інформації, збору даних, їхнього аналізу й обробки. Маються на увазі насамперед топографічні та інші карти загального призначення, геологічні й ґрунтові зйомки, гідрометеорологічна вивченість, соціально-економічні аспекти тощо. Одержавши подібну інформацію, можна вибрати найраціональніший спосіб господарського освоєння річкового басейну з урахуванням власних технічних і матеріальних можливостей.

У таких випадках важливою є ще одна обставина. При обміні інформацією використовується міжнародне визнана система як збору даних, так і їхні ідентифікації. У більшості випадків ці дані збирають державні установи на підставі норм, що діють тільки на їхніх територіях. Тому, щоб уникнути помилок і одержати порівнянні результати при обробці первинних даних, очевидно стає потреба у стандартизації приладів і методів обробки матеріалів принаймні в межах міжнародного басейну, хоча найкраще це робити у регіональному чи світовому масштабі. Крім того, з метою однакового тлумачення в державах технічних термінів і визначень до них, іноді розробляються обов'язкові для всіх загальні правила їх застосування. Наприклад, заслуговують на увагу стандарти Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) на питну воду, які використовують у багатьох країнах світу, що, безумовно, допомагає міжнародному співробітництву в питаннях контролю якості вод у міжнародних річкових басейнах.

Зараз організаційно оформлене співробітництво має місце в багатьох великих міжнародних басейнах, яке здійснюється в межах або спільних, як діють у всьому басейні, організацій (комісії, комітети), чи угод, підписаних обома або більше країнами. Питання раціонального використання водних ресурсів вирішуються не тільки на національному, а й на регіональному і навіть глобальному рівні. У цьому випадку координуючими органами виступають як міжнародні урядові, так і неурядові організації до діяльності яких долучається і наша держава [6, с. 7].

Таким чином, Україна як держава, що розміщена в межах багатьох міжнародних річкових басейнів, зокрема Дніпровського, повинна використати всі національні правові засоби і спрямовувати державну водну політику на охорону транскордонних річок та врегулювання діяльності по попередженню їх забруднення, зменшення чи припинення шкідливого впливу такого забруднення на навколишнє середовище та ресурси транскордонних річок зокрема. Тому слід продовжувати удосконалювати нормативно-правове регулювання використання водних ресурсів транскордонних річок на основі наявних наукових досліджень та перспектив практичних аспектів реалізації державної водної політики.

Література:

1. Васенко О. Транскордонний діагностичний аналіз // Дніпро: партнерство в ім'я відродження. – 2002. – № 3. – С. 4–8.
2. Водний кодекс України: Прийнятий Верховною Радою України 6 червня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. – 1995 – № 24. – С. 189.
3. Яцик А.В. Екологічні аспекти водогосподарських проблем в Україні // Вісті Акад. інж. наук України. – 1994. – Вип. 2. – С. 45–64.
4. Клименко Б.М. Международные реки. – М., 1969.
5. Шишко А.А. Предупреждение трансграничного загрязнения (международно-правовые проблемы). – К., 1990.
6. Балущка Н. Правовий аспект поняття транскордонної річки // Юридичний журнал: Львів. – «Юстиніан». – 2005. – № 4. – С. 7–8.

Малихіна Я.А., ХІБС УБС НБУ

**ПИТАННЯ ЮРИДИЧНИХ ГАРАНТІЙ
ПРИ УКЛАДЕННІ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ
З ОСОБАМИ ВІКОМ ДО 18 РОКІВ В ПРОЕКТІ
ТРУДОВОГО КОДЕКСУ**

В данной статье рассматриваются юридические гарантии при заключении трудовых правоотношений с лицами возрастом до 18 лет, также предлагается усовершенствовать юридические гарантии реализации права на труд лицами возрастом до 18 лет в проекте Трудового кодекса.

In the article we examine juridical guarantees in the case of formation of legal labour relationships with people under 18 years old. Also we propose improvement and intensification of condition in which we hold on to juridical guarantees of realisation of right to labour of people under 18 in the new Labour Code.

Вихід України на нові рубежі соціально-економічного прогресу, отримання статусу країни з ринковою економікою, створив об'єктивні передумови для розширення трудових гарантій прав працівників і подальшого вдосконалення правового механізму їх охорони. В контексті цього, потребує також свого вдосконалення і комплекс гарантій реалізації права на працю особами, які не досягли 18 років. З огляду на це, метою даного дослідження є внесення науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення юридичних гарантій при укладанні трудового договору з особами віком до 18 років. Основні положення та висновки роботи ґрунтуються на аналізі чинного законодавства, особливостей його застосування та робіт таких науковців, як Є.О. Монастирський, Д.О. Карпенко, С.В. Дріжчана.